

Mons secrets

L'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona en la literatura

Antologia

Noemí Montetes-Mairal

Joan Santanach (eds.)

UBe

Mons secrets

**L'Edifici Històric de la
Universitat de Barcelona
en la literatura**

La plaça de la Universitat durant els anys vint. A la dreta, hi ha el monument al doctor Robert, obra de Josep Llimona, que es va inaugurar el 1910. El 1940 les autoritats franquistes el van retirar i, quaranta anys després, el govern municipal el va restituir a la plaça Tetuan, on és actualment.

Fotografia: Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona. Autoria: Pau Lluís Torrents.

Mons secrets

L'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona en la literatura

Antologia

Noemí Montetes-Mairal

Joan Santanach (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB

Ordenar pedres, maons, blocs de ciment, acers
i vidres és ensenyar al poeta d'ordenar els mots,
les imatges i les idees [...]. Desconèixer el maó
i les seves nobles virtuts és desconèixer, per part
del poeta, el mot i els mons secrets que poten-
cialment conté.

J.V. FOIX, *Mots i maons o a cascú*
el seu (1933)

Taula

Joan Guàrdia Olmos, <i>Presentació</i>	13
Noemí Montetes-Mairal i Joan Santanach, <i>Aules, mots i maons</i>	15

Mons secrets.

L'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona en la literatura.

Antologia

Joan Maragall, <i>Notes autobiogràfiques</i>	25
Marià Aguiló, <i>Carta de la Biblioteca Universitat</i>	29
Joaquim Folguera, <i>Universitària</i>	31
Josep Pijoan, <i>El meu don Joan Maragall</i>	33
Josep Carner, <i>Universitat</i>	35
Sebastià Juan Arbó, <i>Hores en blanc</i>	37
Ferran Soldevila, <i>Dietari de la República i de la Guerra Civil</i> (1933-1939)	39
Carmen Laforet, <i>Nada</i>	43
Carles Soldevila, <i>Del llum de gas al llum elèctric</i>	45
Jaime Gil de Biedma, <i>Retrato del artista en 1956</i>	47
Joan Sales, <i>Incerta glòria</i>	49
Manuel de Pedrolo, <i>M'enterro en els fonaments</i>	51
Francesc Vallverdú, <i>La Universitat</i>	55
Gaziel, <i>Tots els camins duen a Roma</i>	57
Guillermo Díaz-Plaja, <i>Memoria de una generación destruida</i> (1930-1936)	59
Juan Goytisolo, <i>Señas de identidad</i>	61
Juan Marsé, <i>Últimas tardes con Teresa</i>	65
José María Valverde, <i>Carta a Narcís Comadira, por y para</i> <i>sus «Papers privats»</i>	67
Francesc Parcerisas, <i>Amb la casa tancada</i>	69
Josep Pla, <i>El quadern gris</i>	71

Pere Gimferrer, <i>Mazurca en este día</i>	73
Ana María Moix, <i>Julia</i>	75
Joaquín Marco, <i>Universidad</i>	77
Montserrat Roig, <i>Ramona, adéu</i>	79
Alexandre Cirici, <i>El temps barrat</i>	81
Luis Goytisolo, <i>Recuento</i>	85
Biel Mesquida, <i>L'adolescent de sal</i>	87
Ana María Moix, <i>Walter ¿por qué te fuiste?</i>	89
Ignacio Agustí, <i>Ganas de hablar</i>	91
Narcís Comadira, <i>Carta a Francesc Vallverdú on es parla de Gabriel Ferrater</i>	93
Teresa Pàmies, <i>Maig de les dones</i>	95
Esther Tusquets, <i>El mismo mar de todos los veranos</i>	97
Josep M. Benet i Jornet, <i>Quan la ràdio parlava de Franco. 1947</i> . .	99
Isabel-Clara Simó, «Monsieur» l'ocell	101
Maria Aurèlia Capmany, <i>Mala memòria</i>	103
Francisco González Ledesma, <i>Expediente Barcelona</i>	105
Maria Antònia Oliver, <i>Estudi en lila</i>	107
Joan Teixidor, <i>Pròleg</i>	109
Oriol Bohigas, <i>La Universitat, els vienesos i el catedràtic Botella</i> . .	111
Víctor Alba, <i>Sísif i el seu temps</i>	113
Maria Àngels Anglada, <i>Sopar d'aniversari</i>	115
Montserrat Roig, <i>Digues que m'estimes encara que sigui mentida</i> .	117
Néstor Luján, <i>Intervenció en la taula rodona sobre Joan Peruchó</i>	119
Lluís M. Todó, <i>El joc del mentider</i>	121
Carles Miralles, <i>Estudiants després de la pluja</i>	123
Joan Peruchó, <i>A la recerca de Maria Aurèlia Capmany</i>	125
Manuel Vázquez Montalbán, <i>Dels poetes</i>	127
Guillem Viladot, <i>La Universitat</i>	129
Javier Cercas, <i>Carlos Fuentes y los héroes</i>	131
Andreu Martín, <i>Veritats a mitges</i>	133
Carlos Barral, <i>Años de penitencia</i>	135
Carlos Ruiz Zafón, <i>La sombra del viento</i>	137
Manuel Vázquez Montalbán, <i>Erec y Enide</i>	139
Lluís Izquierdo, <i>Aula ciento tres</i>	141
Pere Antoni Pons, <i>La felicitat dels dies tristos</i>	143

Carlos Pujol, <i>Gaudeamus</i>	145
Jaume Cabré, <i>Jo confesso</i>	147
Eduard Márquez, <i>L'últim dia abans de demà</i>	149
Josep Vallverdú, <i>El premi extraordinari</i>	151
Care Santos, <i>El aire que respiras</i>	153
Maria Barbal, <i>En la pell de l'altre</i>	155
Josep Miquel Sobrer, <i>La llum d'aquells dies</i>	157
Marta Rebón, <i>En la ciudad líquida</i>	159
Jordi Coca, <i>Els ulls dels homes mentiders</i>	161
Màrius Serra, <i>La novel·la de Sant Jordi</i>	163
Joan B. Culla, <i>La història viscuda</i>	165
Pilar Romera, <i>Els impostors</i>	167
Glòria Sabaté, <i>El vel de la deessa</i>	169
Anna Crusafont, <i>El ball dels estudiants</i>	171
<i>Referències bibliogràfiques</i>	173

Diuen que les parets tenen memòria. Amb això es vol dir que els fets i les circumstàncies de les accions de les persones deixen un pòsit en els llocs en què succeeixen. No estic parlant de res estrany ni extrasensorial. Em refereixo als llocs en els quals es poden identificar, sense gaire dificultat, les sensacions i emocions derivades de les coses que s'hi fan. De la mateixa manera que ens relaxem en els indrets coneguts i amables, estem activats i en alerta en aquells que desconeixem i que ens poden generar dubtes. Aquestes respostes són força comunes, la majoria de persones actuem així.

Jo tenia uns sis anys acabats de fer i la distància a peu entre la parada del metro de Villarroel i la parada d'Universitat de la línia 1 del metro de Barcelona em semblava una distància enorme i que fer-la era només assequible a gent molt preparada i resistent. Aquesta ruta la fèiem la meva àvia i jo, de tant en tant, els caps de setmana que ella no treballava i podia tenir una estona de lleure. La plaça de la Universitat no era com ara, la vestien jardins de formes rectangulars i moltes vies del tram que semblaven una veritable teranyina de metall enganxada a la pell de la plaça.

Dos punts de referència omplien els ulls de qualsevol, més encara tenint sis anys. Un era l'àliga immensa que coronava l'edifici dels Almacenes El Águila a la cantonada del carrer Pelai. Aquella cantonada era el més proper que teníem al glamur de les coses noves i competia en elegància i atracció fascinant amb Can Jorba. Cap als anys setanta va tancar i a principis dels vuitanta un incendi el va destruir i,

casualment, ara hi ha un edifici nou amb poc glamur i menys interès.

Però això quedava curt davant de la gran massa que hi havia a mà esquerra tot mirant la plaça venint de la castanyera d'Aribau, parada obligada de cada tarda quan l'hivern era l'hivern. Un edifici per a gegants, alt i majestuós com cap altre. Fosc com correspon als llocs impenetrables i solemne com correspon a la importància que li conferíem. Un edifici sense nom (com ara, que enlloc de la façana es pot llegir el nom de la Universitat de Barcelona), i, en aquells moments, no li calia tenir-ne. Per als nens del barri era simplement La Universitat, nom que molt temps després vam emprar com a lema i que hauríem de rescatar.

No s'hi podia entrar; no ho deia enlloc, però ho sabíem. Era un recinte que només es podia trepitjar si eres persona molt preparada i estudiosa i, encara que no sabíem què volia dir això, sí que intuïem que eren persones especials. Vaja, una forma diferent de veure un temple.

Perquè l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona és això, un temple. A voltes rígid i distant amb l'arrogància mínima indispensable per saber-se diferent de la resta dels edificis de la plaça; a voltes popular i acollidor per rebre el clam de la gent que s'identifica amb els valors universitaris.

Un temple que té valors, un edifici que té voluntat de ser, un lloc que acull i un territori de Barcelona. Un espai de tots els que compartim aquests valors, que volem ser el que som, que acollim i que ens sentim orgullosos de la Universitat de Barcelona.

JOAN GUÀRDIA OLMOS
Rector
Universitat de Barcelona

La literatura es nodreix, principalment, de vivències. Això és així, fins i tot, quan parlem d'obres o de gèneres poc realistes o situats en temps remots. Els cursos passats a la universitat acostumen a ser ben presents en la memòria de totes aquelles persones que han tingut l'oportunitat d'assistir-hi. No és gens sorprenent, doncs, que els anys universitaris i els principals escenaris pels quals han transcorregut tinguin un lloc destacat a les pàgines que després redacten estudiants i professors. L'edifici construït a Barcelona a mitjan segle XIX, fora muralles, just davant d'on hi havia hagut el baluard de Tallers, és un d'aquests escenaris privilegiats, esmentat en nombrosíssimes obres literàries.

Des de la seva inauguració oficial, el 1872, han estat moltes les promocions que han estudiat a l'edifici de la plaça de la Universitat, actualment conegut com a Edifici Històric. Inicialment s'hi reunien gairebé totes les branques del coneixement, però a mesura que la institució va anar creixent i en va anar augmentant el nombre d'estudiants, va caldre cercar nous espais i emplaçaments. Les denominacions canviants d'alguns dels seus espais n'ofereixen un bon testimoni. Durant molts anys l'actual pati de Lletres va ser conegut com el pati de Dret, mentre que el de Ciències era el de Farmàcia, i més tard va ser el d'Econòmiques, fins que els estudis que els donaven nom es van traslladar al Campus Diagonal.

L'edifici ha tingut altres funcions, no sols universitàries, i diversos dels seus espais s'han dedicat temporalment a altres objectius. Aules de l'ala de Lletres, i també l'edifici que

hi havia al lloc que ara ocupa l'Aulari Carner, van acollir durant uns quants anys l'únic institut de secundària de la ciutat. Encara més xocant resulta que, en els primers temps de funcionament, la vida acadèmica hi convisqueu amb la castrense, perquè l'edifici allotjava també els militars que havien hagut de sortir de la Ciutadella, enderrocada el 1869. Al llarg d'aquests cent cinquanta anys han estat molts els canvis que l'han afectat, i així mateix les connotacions que ha tingut per als barcelonins. La literatura, com no podia ser altrament, els ha reflectit.

L'època d'estudiant acostuma a coincidir amb un moment d'obertura al món, de curiositat, de fer front a una realitat que de cop ha ampliat els seus límits. Coincideix sovint, també, amb el moment en què definim, o acabem de definir, el nostre posicionament davant d'aquesta realitat en procés de descoberta. A la universitat s'hi va a adquirir, a més, uns coneixements i unes eines que ens acompanyaran al llarg de tota la vida, si més no laboral. Tot això fa que les expectatives en iniciar els estudis a la universitat siguin altes; tan altes, que rarament s'arriben a aconseguir. Això no impedeix, com deiem, que el record de la universitat, lligada a un període d'iniciació i d'emancipació personal, es mantingui ben viu en la memòria d'aquells que hi han estudiat. Són records de noves coneixences, d'amics, de troballes i d'assajos no sempre reeixits, d'aprenentatges, amb molta freqüència vinculats als espais on s'han produït. L'Edifici Històric, i sobretot determinats indrets singulars de l'Edifici Històric, concentren una bona quantitat d'aquests records.

És llarga la llista de textos, de la més diversa naturalesa, que esmenten l'edifici de la plaça de la Universitat. Són molts els escriptors que han passat per les seves aules. L'edifici és objecte de records més o menys elegíacs en textos memorís-

tics, escenari d'episodis en no poques narracions, i és ben present en els dietaris d'aquelles persones que l'han freqüentat o el freqüenten. Els gèneres en què apareix són així mateix molt diversos, per bé que, com es pot observar en l'antologia que el lector té a les mans, hi són especialment ben representats la novel·la i les memòries.

Entre els més antics, en un moment en què l'edifici ja era una realitat però encara no havia passat prou temps perquè s'hagués creat un vincle consistent entre ell i la societat que l'havia impulsat, sovintegen els records emotius i personals dels antics estudiants, com ara Joan Maragall o Carles Soldevila. Marià Aguiló, responsable de la biblioteca, dona compte del trasllat des del convent del Carme, on s'havia instal·lat la institució en tornar de Cervera. Localitzem igualment, ja en les primeres dècades del xx, unes quantes veus crítiques amb els ensenyaments i els mètodes emprats a les aules (Joaquim Folguera, Josep Pijoan, Josep Carner o Josep Pla). La Universitat era encara lluny del que s'esperava que fos. Potser un dels comentaris més sarcàstics, i més menystenidors, que mai ha rebut és el que li va dedicar Xènius el 1909 al seu Glosari: «La Universitat, lector ingenu, és un edifici que es troba a la plaça del mateix nom, enfront d'un quiosc de begudes».* El mateix Eugeni d'Ors que vint anys més tard, i per raons ben diferents, va ser sonorament xiulat pels estudiants sortint d'un acte al Paranimf, segons explica Guillem Díaz-Plaja.

* «Gambara o la novel·la picaresca», *La Veu de Catalunya*, 29 de novembre de 1909; ara dins Eugeni d'Ors, *Glosari 1908-1909*, ed. de Xavier Pla, Barcelona, Quaderns Crema, 2001, p. 671-672; per a la voluntat regeneradora de la Universitat promoguda per D'Ors, vegeu Miquel Tresserras, «Pedagogia i ciutat en el "Glosari" de Xènius», *Trípodos*, 20 (2007), p. 27-36.

No va ser fins als anys vint, i sobretot durant la Segona República, que la intel·lectualitat catalana va començar a mirar-se amb uns altres ulls la Universitat. En aquest sentit, són molt representatives les pàgines d'Alexandre Cirici, que va viure el canvi profund que va suposar passar d'un model centralitzat, burocràtic i pedagògicament nefast a una universitat autònoma, amb capacitat per triar el professorat propi i molt més exigent des del punt de vista pedagògic i dels continguts. Durant aquell període, tan breu com sovint idealitzat, també per contrast amb la barbàrie posterior, va assistir a les seves aules una generació d'estudiants a qui la guerra va colpejar de ple. Joan Teixidor ens parla de les trobades a l'omnipresent pati, on Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Joan Vinyoli o ell mateix recitaven versos, en presència de Salvador Espriu, i potser s'hi afegia Ignasi Agustí, abans de canviar de llengua literària i de tantes altres coses.

L'aixecament militar del 18 i 19 de juliol i els gairebé tres anys de guerra que va provocar ho van trasbalsar tot. També la vida universitària, com no podia ser altrament. La majoria de nois joves es van allistar, de manera que a les aules, mig buides, hi havia només noies. Van aparèixer, a més, tensions entre el professorat per qüestions ideològiques. El pitjor van ser, no cal dir-ho, els brutals bombardejos que la ciutat va patir i que van afectar directament l'edifici de la plaça de la Universitat. Ho explica, en unes pàgines colpidores, Ferran Soldevila.

El 1939, davant l'avenç de les tropes franquistes, el professorat més actiu i que s'havia mantingut al costat de la República es va veure forçat a exiliar-se. D'altres, menys significats durant el conflicte bèl·lic, van ser malgrat tot objecte de depuració. La responsabilitat docent, aleshores, va quedar en mans de professors afins al règim, i així mateix el govern de la Uni-

versitat. Aquesta és la universitat que reflecteix *Nada* de Carmen Laforet (1945), el primer text literari que esmenta l'edifici escrit per una dona i en castellà, si més no que hàgim localitzat. La tornada a una certa, mal que grisa i desconcertada, normalitat va afavorir noves trobades al pati. Joan Peruchó n'esmenta en diversos llibres, amb M. Aurèlia Capmany, Nèstor Luján o Josep Palau i Fabre. La Universitat també va ser un dels llocs d'encontre de la Generació dels 50, que es va organitzar al voltant de la revista *Laye*. Carlos Barral defensa el paper central del bar, que és amb el claustre l'espai que més vegades trobem esmentat. Barral és, d'altra banda, un dels pocs que cita escriptors en totes dues llengües; val a dir, però, que els components de Dau al Set li cridaven l'atenció més per les llegendes que els envoltaven que per l'idioma en què Brossa i Puig escrivia.

A partir de la segona meitat dels anys cinquanta, i sobretot als anys seixanta, la situació política va afavorir, paradoxalment, una aproximació entre la societat i la universitat. El moviment estudiantil, organitzat contra la dictadura, va convertir-se en objectiu de la policia, i el règim va intentar sufocar vagues i manifestacions amb repressió, multes elevades, detencions i empresonaments. Durant un temps, fins i tot, va haver-hi un destacament policial permanentment aquarterat dins de l'edifici de la plaça de la Universitat. Són uns quants els textos que, ja fossin escrits contemporàniament als fets o gairebé (Manuel de Pedrolo, Ana María Moix, Montserrat Roig, Luis i Juan Goytisolo, Juan Marsé o Biel Mesquida), o bé tornant-hi al cap d'uns anys (M. Antònia Oliver, Maria Barbal, Francisco González Ledesma, Jaime Gil de Biedma, Jordi Coca, o bé Eduard Márquez en la seva recent novel·la documental *1969*, no inclosa a l'antologia), reconstrueixen l'ambient, les pors i les tensions, i també les esperances, dels